

Notícia de Catalunya (1960). La diversitat temàtica de l'obra de Vicens Vives

Joan Vilà-Valentí

Quan es va organitzar aquest cicle «Curs d'Alts Estudis sobre cultura, política i societat. Deu testimonis del segle XX» varen encarregar-nos a mi mateix i al Dr. Pere Puig i Bastard la tasca d'estudiar la figura i l'obra de Jaume Vicens Vives. Jo havia d'estudiar, com a ponent, l'obra de l'autor citat, mentre el meu company Pere Puig s'encarregaria d'efectuar una resposta a la meua ponència i d'iniciar, d'aquesta manera, el col·loqui públic sobre les qüestions tractades. Però ens va semblar millor que tots dos actuéssim com a ponents i donada la notable diversitat temàtica de l'obra de Vicens Vives —ben reflectida en els diversos i diferents punts tractats en l'obra del nostre autor i concretament en el llibre *Notícia de Catalunya*— preferírem efectuar una divisió dels temes que serien tinguts en compte en les nostres ponències: un de nosaltres cuidaria dels diversos aspectes geogràfics, poblacionals i socials, mentre l'altre s'encarregaria concretament dels aspectes econòmics.

Tots dos cuidaríem de fer-ho, d'acord amb el desig expressat pel coordinador del cicle, posant en clar les diverses qüestions implicades de cada cas estudiat, de forma que fàcilment es puguin efectuar les observacions pertinents. Així mateix, tenint en compte també el subtítol que apareix

immediatament després del seu nom («Jaume Vicens Vives. Una proposta de recobriment») ens hem preguntat sovint quina possible validesa presentaven, de cara al futur, les diverses conclusions llavors aconseguides ara fa gairebé cinquanta anys. Caldrà analitzar en especial el valor exacte que poden mostrar les esmentades afirmacions en els moments i en les circumstàncies actuals, fins arribar al mes d'octubre d'aquest any, quan repassem el text de la ponència presentada el mes de maig i afegim algunes dades i algunes observacions posteriors.

Per la pròpia experiència i especialització a mi em correspongué, és clar, triar i escollir diferents qüestions entre l'ampli i divers temari tractat en l'obra i concretament en el llibre de Vicens Vives, ja esmentat, mentre al meu company li pertocà, com ja hem dit, l'anàlisi dels aspectes econòmics.

Un país: un territori i un poble

La visió inicial que del país es té per part del nostre autor comprèn immediatament una determinada àrea geogràfica i uns habitants que l'ocupen. D'una o altra forma aquest enfocament es manté en tot el llibre que abans hem ja indicat i al qual dediquem una atenció especial, és a dir, la *Notícia de Catalunya*.

D'una manera un xic curiosa al territori pròpiament dit se li dedica tan sols un capítol, el primer. Assenyalo aquest fet perquè a Vicens li interessaven molt els aspectes geogràfics, igual que a alguns altres historiadors, com és el cas del professor Pierre Vilar en la seva excel·lent tesi doctoral (*La Catalogne dans l'Espagne moderne*; vegeu la citació completa de les obres indicades en el text, al final d'aquest escrit). Vaig tenir la sort que en Vicens Vives fos professor meu, en dos cursos de doctorat, els anys 1948 i 1949 i recordo perfectament l'interès que mostrava per efectuar enfocaments geogràfics, per exposar i debatre aspectes i característiques dels territoris en els quals s'esdevenien uns fets històrics i per establir unes possibles relacions i uns possibles significats entre característiques territorials —o ambientals, afegiríem ara explícitament— i esdeveniments socials, econòmics i fins i tot polítics. A més ja reunia llavors alguns deixebles i amics en reduïdes sessions de seminari, entre els quals recordo en Joan Reglà, a més d'altres assistents; encara no hi anaven alguns dels seus més destacats deixebles, que no acabarien llurs llicenciatures fins al 1951 o més endavant. Durant l'any que acabo d'indicar ens parlava d'un llibre (*Aproximación a la historia de España*) en el qual no hi mancaven pas, almenys en el moment de la seva preparació, nombroses observacions i reflexions de caràcter geogràfic.

Aquesta brevetat de la consideració del territori en la *Notícia de Catalunya* deu ésser resultat que ell, com historiador, estava interessat especialment a parlar-nos de les característiques que presentaran les diverses èpoques històriques i que vindran definides per les actituds i per les tasques de la gent que viurà en aquest territori, a partir del moment en el qual en puguem parlar com d'una àrea concreta i singular, com Catalunya. Queda ben clar i manifest que estem parlant d'un territori ocupat per uns determinats habitants, una con-

creta gent que constitueix un determinat poble. Estem parlant d'uns catalans, és a dir, del poble català. Des del començ, el llibre estava concebut precisament com un estudi, al llarg dels temps històrics, dels catalans. Així es titularia exactament i amb una cridanera afirmació: *Nosaltres, els catalans*. Sembla que l'al·lusió directa als protagonistes, amb el que això representava de referència a uns subjectes actius i emprenedors, no va plaure del tot als censors de l'època. Recordarem que l'obra de la qual estem parlant fou publicada l'any 1954 en la seva primera edició, amb una segona edició el març del 1960, encara en vida del nostre autor.

Fem unes puntualitzacions preliminars sobre el conjunt del llibre i, en definitiva, sobre el pensament de Vicens Vives respecte a les diverses qüestions tractades, abans d'analitzar, al llarg d'aquest escrit, els diversos aspectes que ens poden semblar particularment interessants. Acabem de parlar d'èpoques i temps històrics, però cal assenyalar immediatament allò que en realitat interessava Vicens Vives. Ell concentrava el focus del seu treball «sobre el mecanisme íntim de desenvolupament humà de Catalunya». La seva manera de fer història no coincidia pas amb la d'alguns, o potser molts, historiadors, a qui aconsella «que deixin en pau reis i prínceps, batalles i esdeveniments polítics». Ell pensava, quan va escriure el pròleg de la segona edició, que el llibre «encara podia fer servei a molts catalans i amics dels catalans desitjosos de saber quina mena de poble som; millor dit, quina mena de poble hem estat fins a 1930, aproximadament». Observem dos fets: d'una banda, en parlar dels «amics» deixa entreveure que altres, per llur estat d'ànim o per desconeixement o incomprensió de fets o característiques, podien restar al marge del seu contingut o de les afirmacions efectuades; de l'altra, en limitar l'obra al final del tercer decenni s'allunyava prudentment dels propers i complexos esdeveniments succeïts feia vint o vint-i-cinc anys amb greus i nombroses conseqüències que encara, almenys en part, existien.

Vicens Vives reflexionava, doncs, sobre els catalans, sobre el poble català al llarg de la seva història. Sobre uns elements que el caracteritzen, sobre unes il·lusions col·lectives fermament mantingudes i unes dificultats amb les quals ha topat i que han contribuït a configurar uns «ressorts psicològics col·lectius». Escollirem, al voltant d'elles, les observacions i les reflexions que ens puguin semblar oportunes.

Dues preguntes ens semblen prèvies a les consideracions que puguem fer sobre unes determinades característiques d'aquests catalans. La primera seria l'origen i el començ d'un poble i un territori que puguem considerar catalans. La segona ens obligaria a preguntar-nos sobre la finalitat primordial de les nostres reflexions respecte a aquest poble català. A totes dues respon el nostre autor, com podem veure tot seguit.

L'origen del territori i del poble català

És cert que Vicens Vives, en el llibre que de tota la seva obra tenim més en compte, es refereix breument, com abans ja hem assenyalat, a l'origen i la formació d'un territori que puguem anomenar català. El que en primer lloc ell es pregunta és quan apareixen uns habitants d'una

determinada àrea que els puguem anomenar catalans. Parlem, doncs, prèviament del poble català.

La resposta del nostre autor a aquesta pregunta l'efectua com a historiador i és ben rotunda. Previament cal dir que «no podem parlar de pobles en el sentit actual de la paraula fins que reconeguem en la vida històrica d'una societat la constitució definitiva d'una mentalitat pròpia i diferenciada». Immediatament ell ens aclareix què vol dir en referir-se a la «mentalitat»: aquesta consisteix en una manera de prendre's la vida, que es reflecteix en una articulació conscient, en uns costums específics, la prevalença d'uns interessos i d'unes passions, la creació d'un tarannà secular. Si tenim en compte el que abans breument hem dit sobre el contingut del llibre, podrà comprovar-se perfectament que s'està anunciant amb tota claredat l'índex que aquest tindrà.

Llavors trobem la rotunditat de la resposta. El poble català apareix com a tal en un procés que es mostra ja força definit i conformat en el segle X. Aquest territori que podrem anomenar pròpiament català és una marca de l'Imperi carolingi. Així es mostra i es defineix aquest territori i aquest poble, fruit d'un moviment i un poder que procedia del nord —així, doncs, de terres europees—, que organitzà militarment la Marca Hispànica i que s'enfrontava a un enemic del sud. Les afirmacions són ben completes i terminants: «No podem pas oblidar un fet essencial. El llançament històric de Catalunya es realitzà des d'una plataforma concreta: la Marca Hispànica, la part transpirinenca del reducte europeu carolingi». Malgrat la brevetat i el cenyiment de les afirmacions, no manca pas la precisió, en diverses ocasions, d'altres circumstàncies, fins i tot en sentit cronològic: «En el cas de Catalunya, el Tractat de Corbeil (1258) s'endarrerí tres segles a la constitució efectiva de la mentalitat del país».

La precisió i la rotunditat de les afirmacions poden donar lloc a nombroses observacions complementàries. Això és resultat, en bona part, que en Vicens Vives buscava precisament unes afirmacions netes i clares, per no enterbolir ni diluir massa els fets adduïts i les reflexions efectuades. En diferents moments ell mateix fa referència a algunes d'aquestes possibles observacions. Jo no dubto pas que el qui m'escolta o em llegeix podrà reflexionar sobre aquest autèntic infantament d'un país i d'un poble, sobriament i netament presentat pel nostre autor, i podrà també formular-se preguntes al voltant de circumstàncies i realitats que poden completar la presentació i l'exposició del fet indicat. El plantejament, per exemple, del problema dels antecedents que poden tenir-se en compte en l'esmentada iniciació i definició del nostre poble i en els nombrosos i diversos trets que el caracteritzen, des dels primers moments, motivarà sens dubte la immediata referència a alguns fets que s'han originat i han aparegut amb anterioritat, de vegades amb segles d'anterioritat.

Ens estem referint a fets tan importants com la llengua, que s'anirà incorporant a la definició del poble català com una característica realment decisiva i que és fruit indubtablement d'un llarg procés. Així mateix caldria tenir en compte altres característiques, econòmiques i culturals, que formaran part també, d'una o altra manera, de l'esmentada definició, així mateix després d'un procés propi. Estem parlant de les formes concretes de les activitats agràries o de determinats aspectes culturals o religiosos i que s'incorporaren en uns moments donats a l'esmentada definició i que, per tant, caldrà valorar com a components seus.

Des d'un punt de vista geogràfic, per a l'estudi d'alguns d'aquets fets, com succeeix especialment en els econòmics, caldrà tenir en compte, sens dubte, les concretes característiques territorials del país —relleu i clima; situació i posició—, com el mateix Vicens Vives efectua, encara que breument. Aquestes i les altres possibles reflexions poden donar lloc a diferents valoracions, que cal tenir en compte. Respecte al territori, en el moment de la definició del nostre poble, farem una ràpida anàlisi més endavant. Però ara ens interessa unir, a la mateixa definició del nostre poble, una sobresortint i decisiva característica que apareix des del primer moment i que el nostre autor destaca des de la primera pàgina de l'obra que estem presentant i comentant.

L'uropeisme, des del mateix origen del poble català

Vicens Vives, en efecte, ja a les primeres línies del seu llibre vol explicar-nos amb tota claredat i fermesa el perquè de la seva obra: «cal fer un esforç per conèixer-nos nosaltres mateixos»; repeteix, poc després, que «hem de saber què hem estat i qui som». Hi insisteix diverses vegades al llarg del seu escrit, com apareix en una citació que ja hem efectuat, quan el nostre autor malda per justificar la segona edició del llibre i el dedica explícitament —ho repetim— a aquells que estan «desitjosos de saber quina mena de poble som». El títol del prefaci es titula simplement, d'una manera ben significativa, «Conèixer-nos».

Però en la mateixa primera pàgina hi ha un gir complementari que compromet tota l'obra exactament tant com quan ha definit, d'una manera taxativa el contingut del llibre. Ara es tracta d'un segon i definitiu objectiu: «hem de saber qui hem estat i qui som si volem construir un edifici acceptable dins el gran marc de la Societat Occidental».

De cap manera aquesta societat ens és aliena. Ja en formem part des de fa segles: hi «pertanyem per filiació directe des dels temps carolingis». El nostre autor ens està dient, queda ben clar, que el poble català pertany a aquest món occidental —és a dir, més clarament, europeu— des dels moments del seu mateix inici. Ja ho hem assenyalat, seguint el seu pensament, quan en parlar de l'origen d'un territori i d'un poble catalans hem destacat que la marca constituïda procedia d'un moviment engendrat al nord, per tant en terres europees, i que restava encarat vers el sud peninsular.

Les afirmacions immediates de Vicens Vives volen mostrar i recordar que, al llarg de llur història, «sempre retrobarem en els homes de la Marca els signes de llur nissaga»; això és, «llur europeisme distintiu». Ens indica, en aquest sentit, alguns d'aquests fets més significatius i en fa citació en el primer capítol («mentalitat i art romànic, comerç mediterrani i poesia trobadoresca, desenvolupament urbà i estil gòtic, divisionisme social i polític renaixentista, expansionisme setcentista i redreçament romàntic»), per a tornar a exposar-ho més detingudament, si sembla oportú, en els capítols següents. Es tracta de «fets que a Catalunya tenen el mateix ritme que a la resta de l'Occident europeu i que, a més, no són postissos com en altres terres, sinó sentits dins l'ànima del país».

Això es el que Vicens Vives sentia i escrivia sobre l'uropeisme del poble català, a mitjan i segona part del sisè decenni del passat segle XX, ara fa una cinquantena d'anys. Llavors, atent

com ell era no sols als esdeveniments del passat sinó també del present, què en pensaria exactament de les escasses i llunyanes possibilitats que llavors hi havia de fer realitat, d'una manera o altra, el nostre europeisme? En uns moments durant els quals el que estava succeint en alguns països permetia pensar en un futur favorable per al reconeixement d'un comú fons d'europeisme entre un bon nombre d'estats europeus. Recordem, si us plau, que ell encara va poder veure la constitució de la Comunitat Econòmica Europea, en començar l'any 1958, com a resultat del Tractat de Roma, signat el març de l'any anterior. Però de cap manera podia esperar-se, en aquells moments, una aproximació d'Espanya a l'actitud i la mentalitat europeïstes ni per les característiques del mateix Estat i Govern espanyol ni pel marc social, econòmic i polític que a Europa s'anava dibuixant i que acabarà definint-se, pocs anys després de la mort del nostre autor, en el ben conegut Tractat de Brussel·les (1965).

Altres preguntes i reflexions s'obren encara, si pensem en uns decennis més enllà, respecte a la continuïtat i evolució del que podríem dir-ne l'europeisme català. Es donen fets favorables, com la integració d'Espanya dins de la Comunitat Europea, a mitjan novè decenni i, en canvi, fets adversos, com el notable retard en la construcció de més efectives i modernes vies de comunicació que ens uneixin a Europa.

La formació i les característiques del territori i dels seus habitants

Ja hem assenyalat que la referència al territori, en el llibre que especialment tenim en compte, es força breu i a més es refereix tan sols a l'àrea originària, la de la Catalunya inicial, així doncs estrictament l'àrea de la Marca. Els qui l'habiten i els qui comencen a afaïçonar-la són la gent de la Marca, les set o vuit primeres generacions de catalans, que hi viuen del segle IX a mitjan XII.

Però en l'esmentada àrea apareixen uns trets geogràfics que es dibuixen ja clarament en aquells moments i que després se seguiran mantenint. Cal mostrar el contrast en la situació, la posició i el relleu de dos costats d'aquesta marca, d'aquesta Catalunya naixent. D'una banda, més enllà del costat septentrional, apareixen cap al nord les terres europees; de l'altra, la façana oriental s'obre a les aigües de la Mediterrània. Travessant i a partir del costat septentrional, en bona part muntanyós, els carolingis anant cap al sud, com ja hem dit, creen la Marca. Per l'altre costat, un litoral amb penya-segats i allargassades planes permetrà iniciar o continuar les relacions marítimes. Així es reuneixen dues condicions altament satisfetories: la muntanya i la franja prepirinènica, d'una banda, i el litoral i el mar, de l'altra.

El nostre autor passa immediatament a parlar dels pobles concrets i singulars de cadascun d'aquests costats. En un cas són muntanyencs; en l'altre són mariners. Uns i altres mostren unes característiques i unes actuacions força diferents. A la muntanya s'ha creat el nervi de la mentalitat catalana: «no oblidem que fins al segle XII la muntanya guarda les reserves humanes i espirituals del país i que els creadors de la nostra personalitat històrica foren

homes muntanyencs». Tinguem en compte, a més, que els habitants de les terres prepirenques i centrals son gent originària en gran part de la muntanya.

El litoral es poblà un xic més tard que la muntanya i en part ho va fer també amb gent procedent d'aquesta. El tarannà de la població costanera és ben diferent a la muntanyenca: és una gent «oberta, amiga de novetats, espavilada, sorneguera, sentimental, lliure».

El contrast entre aquests dos mons ha representat en ocasions encontres i topades i altres vegades «aquesta dualitat ha estat creadora». Vicens Vives, com ho fa sovint, arriba a desprendre's dels segles inicials i primerencs i observa en una ràpida evolució històrica què succeeix fins gairebé avui dia: «Només el progrés en les comunicacions i la industrialització de la muntanya ha fet possible l'aiguabarreig actual, la fusió quasi completa entre els dos elements principals del nostre poble».

Prescindim d'aquest salt històric que el nostre autor ha efectuat i ara tornem novament a l'observació i reflexió inicials sobre el territori de la Catalunya naixent. El contrast muntanya-litoral ens pot servir com a punt de partida per tenir en compte i valorar altres contrastos territorials que Vicens Vives no assenyala, limitat en aquesta ocasió a l'anàlisi del cas estricte de la Marca. En efecte, la consideració del resultat de l'ocupació de la nova Catalunya, a mitjan segle XII, dóna lloc a veure completat el costat litoral i també un costat del qual no hem parlat i que a partir d'aquells moments pot tenir la importància d'augmentar les relacions amb Aragó, especialment seguint la depressió de l'Ebre. Als antics nuclis urbans de la Marca, ara s'hi afegeixen Tarragona, pel costat litoral, i Lleida, pel ponentí. Fins i tot ha aparegut un costat meridional i una Catalunya meridional, de la qual partirà, ja al segle XIII, l'avenç cap a les terres valencianes.

En una consideració que tingués en compte tot Catalunya, aquests contrastos territorials i llurs característiques i llurs habitants poden donar lloc a la consideració i debats inicials sobre les grans divisions del territori català, comparables a les efectuades en el passat o fins i tot en el present, com és el cas de les anomenades vegueries, o també respecte a les àrees més reduïdes, com succeeix si tenim en compte la divisió comarcal, un fet que especialment ha interessat i continua interessant la població catalana.

Un poble de pagesos

En una visió de nou global, Vicens Vives assaja de definir l'activitat primordial i les característiques fonamentals de la vida d'aquest conjunt de catalans, al llarg dels segles. Arribem així a una rotunda afirmació: la nostra gent ha constituït en conjunt «un poble de pagesos». Dita així, l'afirmació pot restar força sorprenent. Hi ha també el predomini d'altres activitats en alguns casos i a partir de certs moments: «no vull negar els trets mercantívols que presenta la façana litoral de la societat catalana». El nostre autor no es referia tampoc concretament als moments en què ell ho escrivia, quan «el pagès actual no s'apropa gaire al tipus del seu avantpassat que creà el país», i no deixa pas de tenir en compte en aquest llibre ni en altres publicacions (Vicens Vives i M. Llorens, 1958, per exemple) la minva de la impor-

tància del camp —fet al qual al·ludirem immediatament i que es dona, d'una manera o altra, des de mitjan segle XIX. Però queda clar i perfectament definit que, en definitiva, el col·lectiu pagès ha estat, sens dubte, fonamental en la formació i evolució del nostre país, des de les centúries inicials fins al segle XIX.

És curiós assenyalar que durant el sisè i setè decennis del passat segle, precisament quan fou escrita la *Notícia de Catalunya*, diversos autors s'interessaren i varen escriure sobre la pagesia catalana. Recordarem que Josep Pla, ell mateix un pagès intel·lectualitzat, va dedicar llavors un llibre sencer a parlar d'aquesta qüestió, titulat simplement i rotunda *Els pagesos* (Pla, 1952). Vicens Vives hi torna dos anys després, en el capítol segon del llibre que estem comentant, en parlar del «sentit social de la terra». M'han de perdonar si faig una citació pròpia, però haig de recordar que en bona part el que diré fou fruit, un xic tardà, precisament de la lectura de l'esmentat text del nostre autor i d'una conversa amb ell mantinguda. Es tracta del nostre discurs de recepció a l'acadèmia de Bones Lletres («L'altra cara de Catalunya: un país d'agricultors»), on poden trobar-hi la menció d'articles i llibres dedicats a l'estudi dels pagesos i del món rural a Catalunya (Vilà-Valentí, 1971 i 1973). Considerat aquest interès per l'esmentada qüestió quaranta o cinquanta anys després, sembla evident que hom tenia la impressió, en alguns casos força clara, de la crisi que llavors començava a afectar o que, de fet, ja afectava fortament la pagesia en diversos aspectes socials i econòmics. Més endavant tornarem a parlar d'aquest punt.

Vicens Vives traça en unes poques pàgines la història d'aquesta pagesia des que començà a arrelar en les franges pirinenca i prepirinca, per estendre's després cap al sud, dins encara de la Marca. Posteriorment, ja a partir de la segona meitat del segle XII, la seva acció de colonització agrícola arribà fins a les terres catalanes meridionals, llavors conquerides des de feia poc. El pagès apareixia com un home arrelat a la terra i realment esforçat en la seva tasca: «casa i família, mas i terra, vet ací el poderós enreixat de la subestructura social catalana»; d'altra banda, se'ns mostra com un home «feinejador». Cal tenir en compte que aquest adjectiu —equivalent, és clar, a treballador— queda ben explicat i a més aplicat a altres tasques i, en definitiva, a tota la gent catalana, en un capítol sobre «eina i feina» del llibre que comentem. En aquest sentit, el nostre autor efectua una altra afirmació de caràcter general amb la qual comença el capítol darrerament esmentat: «així que es parla dels catalans, és axiomàtic al·ludir a llur aptitud per a la feina com a eix de l'arrencada vital del país. A més, és una cosa que ens afalaga i, per tant, que respon a una convicció pregona del nostre esperit». Sobre aquesta qüestió crec que els pot interessar llegir, en el text de Pere Puig que trobaran a continuació del nostre treball, l'apartat dedicat a l'esperit feiner dels catalans.

Una ràpida visió històrica de la pagesia catalana passa per assenyalar i definir breument algunes característiques socials, laborals i econòmiques d'aquesta pagesia al llarg de la seva història: la situació feudalitzant dels primers segles; la concepció del servei col·lectiu de la terra i l'extensió d'unitats familiars i masos —fou llavors, a partir del segle XII, quan «el mas es convertí en centre efectiu de l'estructura agrària catalana»—; el problema dels remences; «la florida del segle XVI» amb «homes lliures en terra lliure», les millores en la producció posterior; el parralisme; i l'expansió i la crisi de la vinya. D'altra banda, el nostre autor no obli-

da pas la contribució de gent procedent del camp, a partir de mitjan segle XIX, a l'esclat de noves activitats econòmiques a Catalunya: «el comerç i la indústria de Catalunya s'han creat amb l'esforç dels fadristeres i amb el dels hereus, que vetllaven per ells des de la masia llunyana».

Aquesta última afirmació pot donar lloc a noves reflexions sobre el que podríem dir-ne l'herència que ha rebut i que pot rebre la societat catalana respecte a les característiques de la pagesia tradicional i contemporània. Les nostres reflexions i les dels qui ens escolten o ens llegeixen parteixen del caràcter renovador i aplicable a moments actuals i futurs de nombroses consideracions i fets aportats i estudiats per Vicens Vives en les seves obres i especialment en la que ara ens interessa. Una d'aquestes característiques és l'esforç i el treball que el pagès català ha mostrat i mostra en tot moment, tal com abans assenyallàrem. Una altra és aquesta possible capacitat d'adaptació a altres tasques i activitats que gent d'origen pagès ha mostrat i mostra, potser com a resultat de la rigorosa disciplina que la feina agrícola comporta, amb una constant observació i adaptació a nombroses i canviants circumstàncies i la necessària i intensa activitat en uns determinats moments. El nostre autor, respecte a aquest punt que ara tractem, ha al·ludit al comerç i a la indústria contemporànies. Hi ha nombrosos exemples en el nostre país d'aquells que, amb un indubtable origen pagès, han excel·lit en altres medis i esferes d'acció, fins i tot completament allunyades i àdhuc oposades al món rural.

Altres reflexions podrien procedir, sens dubte, de la consideració dels fets que han ocorregut des de la publicació de les dues primers edicions de l'obra que comentem, en vida de Vicens Vives. Són precisament quaranta o cinquanta anys que, en especial a partir del vuitè decenni del passat segle han representat, com és ben sabut, canvis socials, polítics i econòmics ben intensos. En l'àrea ocupada per la pagesia s'ha anat reflectint la crisi que ha afectat les activitats rurals a Catalunya des de mitjan segle passat i a la qual abans ja hem al·ludit. No es tracta tan sols d'un fet econòmic, amb l'avanç d'altres formes d'activitat, industrials, comercials o de serveis. És també l'impressionant augment de la població i la construcció urbanes. Fins i tot podria parlar-se d'una certa «urbanització» del camp català, en aspectes territorials, socials i econòmics, especialment en determinades àrees. S'ha arribat a escriure recentment, potser amb una certa exageració, que «els pagesos d'avui són urbanites que viuen al camp» (Homs, 2004).

Caldria llavors considerar com aquesta població pagesa ha reaccionat davant d'aquests fets. En primer lloc, amb una reducció ben acusada, és clar, de la gent que constituïa la pagesia. La producció, molt unida a una ràpida i efectiva comercialització, ha millorat en qualitat i diversitat, especialment en els regadius. La utilització de les denominacions d'origen, com a seguretat d'una determinada qualitat en un producte d'una concreta àrea, no sols s'ha estès respecte als vins, sinó que hom assaja de fer-ho en altres casos, com és el cas de l'oli. Es tracta d'entrar i moure's fàcilment en el món global de les relacions humanes i econòmiques. Comentant i reflexionant sobre els textos de Vicens Vives, podem preguntar-nos ara què en queda realment d'aquest món pagès i quines són aquelles característiques del poble català que reflecteixen encara, en la seva mentalitat i en les seves actituds i activitats, els trets dis-

tintius d'aquells pagesos que constituïren en el passat gran part del nostre poble i, sens dubte, durant segles, la part més definidora.

Per acabar tota aquesta qüestió de l'important i decisiu paper fet per la pagesia en el conjunt del poble català, cal assenyalar i destacar un cas recent que mostra un curiós canvi d'actitud entre el món pagès i el món de ciutat, entre la població rural i la població urbana, responent, sens dubte, a un nou ambient de conjunt, al mateix temps social, econòmic i cultural. És el cas de les cases de pagès (masos, masies) dedicades a l'anomenat turisme rural. El canvi d'actitud i de mentalitat és doble: d'una banda, el pagès obre la seva casa i ofereix la visió i la contemplació de les mostres de la seva activitat (animals, eines, corrals, celler, per exemple) i el paisatge al voltant o proper a la casa (potser altres corrals, un pou, un viver) i, més enllà, l'horta, els camps de conreu, les herbes i el matoll, i finalment el bosc; d'altra banda, apareix la família de ciutat, interessada en la vida i en les tasques de la gent pagesa i en el paisatge rural i en la probable solitud i en el desitjat silenci. D'aquesta manera viure i conèixer el món rural pot convertir-se, per a la família de ciutat, en «un goig i una lliçó» (A. Juste i E. Calduch, 2004).

El seny dels catalans: virtut pròpia o simplement un ideal?

Ens hem referit fins ara a algunes de les qüestions que més ens interessava exposar i comentar en aquest treball. Es tractava de mostrar quins eren els fets que Vicens Vives subratllava i quines observacions i consideracions efectuava respecte a la formació i evolució històrica del poble català. Seguint aquesta línia evolutiva, ens hem referit a l'inici d'una població i un territori que podem considerar realment catalans, a la consolidació i complementació territorial i poblacional durant el segle XII, al caràcter europeista d'aquest poble des del començ, a la diversitat territorial i poblacional interna i a l'estudi especial d'aquella part de la població —ens referim, es clar, a la pagesia— que podem considerar fonamental, al llarg d'un bon nombre de segles, quantitativament i qualitativa.

A partir d'ara, en canvi, ens referirem a uns determinats aspectes de les característiques psicològiques de la població, qüestió a la qual va al·ludir i, fins i tot, tractà amb certa detenció en diversos moments el nostre autor, especialment quan va dedicar-se, ja al final del llibre que estem considerant, als que anomenà «ressorts psicològics col·lectius».

Hem escollit, per parlar especialment d'ells una característica psicològica concreta, el seny, que sovint es presenta com un dels trets definidors de la mentalitat i fins i tot de la possible acció dels catalans. És ben cert, d'altra banda, que el mot *seny*, per cert molt utilitzat així com el seu derivat *assenyat*, defineix amb precisió un concepte que pot resultar força complex. En altres idiomes no existeix pas un mot tan precís o bé s'utilitza poc i sovint allò que en realitat hi trobem és la paraula *sentit* o bé algun terme equivalent amb un adjectiu que indiqui que l'utilitzem en el seu aspecte més positiu o més corrent i comú: és el cas del *sentido común* en castellà, del *bon sens* en francès o del *good sense* o *common sense* en anglès. En aquest mateix cas ens pot plaure, per donar encara un caràcter més solemne i

seriós a la nostra afirmació, acudir a l'expressió alemanya, que sens dubte s'allunya de l'ajustada brevetat i dens contingut del nostre mot: *gesunder Menschenverstand*.

Acabem d'al·ludir al dens contingut de la paraula *seny*. En efecte, aquest mot inclou, sens dubte, en primer lloc, la *sensatesa*, amb una arrel que és exactament la mateixa i que comporta la qualitat del *bon sentit*, restant al marge doncs del que és desenraonat o imprudent. D'aquesta manera la paraula *seny* comporta la virtut del que és enraonat i també prudent.

Però presenta, a més, altres qualitats en la seva concepció i en el seu objectiu. El seny va acompanyat normalment d'una llarga experiència vital —el que fa suposar que la persona assenyada ja haurà arribat a una certa edat— i sol tenir relació amb una determinada acció, suposant una adequada i justa percepció i apreciació de les concretes circumstàncies en què aquesta es dóna i també hi pot haver, a més, una certa valoració de l'objectiu que es persegueix amb aquesta. Sovint suposem que la persona té seny quan és capaç de «fer les coses amb seny» i quan és capaç d'efectuar-les «quan i com convé». Així doncs, el seny es reflecteix no sols en efectuar una determinada cosa sinó també d'efectuar-la de tal o tal manera. Podríem afegir que la persona que raona i obra amb seny sol distingir-se per posseir el do del consell, el que sovint sol ésser reconegut per la comunitat a la qual pertany.

El fet de mostrar-se el seny correntment en l'acte d'obrar i en la captivença de l'acció pot donar lloc que la virtut del seny pugui donar-se en persones dedicades a unes activitats en les quals actuen factors ben diversos, complexos i canviants, fet que motiva haver de prendre decisions ràpides i no sempre fàcils. Això justifica plenament, a parer nostre, que Vicens Vives trobi que el seny és una virtut que caracteritza un bon nombre de persones dins d'aquella gran part de la població dedicada a les tasques agrícoles i rurals, és a dir, la pagesia. Circumstàncies canviants com els factors físics (el temps meteorològic, les diverses qualitats del sòl, l'orientació i la inclinació dels terrenys, l'existència o no d'aigües superficials o soterrànies), les concretes necessitats de les plantes en el seu creixement i producció segons les espècies o varietats, i la possible importància i l'objectiu concret d'una producció intervin-dran en l'escolliment d'una certa planta i el conreu en un precís camp o parcel·la. Hi ha també la realització de determinades tasques al llarg de l'any, amb moments d'escàs treball o altres moments en què les labors i les activitats s'acumulen. Especialment per part de certs pagesos, amb responsabilitats considerables en la presa de decisions i en l'aplicació de treballs i esforços, apareix com a ben necessari exercir la virtut del seny. Aquest fet que pot ser encara més realitat, si tenim en compte les nombroses dificultats i els nombrosos problemes que poden presentar-se en la vida rural tradicional.

Aquestes consideracions ens semblen necessàries, com hem dit, per explicar-nos i justificar que Vicens Vives manifesti clarament o doni per suposat, quan parli del seny com d'una virtut pròpia del poble català, que aquesta característica mental i aplicada apareixia precisament en la pagesia, ja en plena edat mitjana, en els segles XIII i XIV. Més encara, quan es refereix als menestrals —gent allunyada de les tasques pròpiament rurals, que exerceix els seus oficis en pobles ja un xic destacats en població i en petites ciutats— ens ve a dir que també entre ells pot donar-se aquesta virtut del seny, però que en definitiva l'esmentada

característica procedeix de la pagesia. En primer lloc, aquests menestrals no havien pas trencat del tot llur relació amb el món rural: eren «gent del gremi, poble menut, home i eina, i potser un tros de terra dintre o fora dels murs de les ciutats, perquè el vincle amb la pagesia no es rompé mai del tot».

En segon lloc, quan la menestralia arribà a dominar en determinats grups socials, va mostrar clarament unes actituds assenyades, fet que, ho repetim, procedia de la pagesia: «Aquest ascens de la menestralia fou, en definitiva, un bé, posat que portà a la societat catalana, *mamant-lo directament de la pagesia, el sentit de ponderació* que poc després havia d'esser qualificat com la seva virtut més específica, 'el seny'. L'eina no és mai esbojarrada; està subjecta a una mida i a una finalitat. L'ús de l'eina feïnera ha donat als catalans, a través de la menestralia, la capacitat de formar-se un món a una mesura justa» (el subratllat és nostre).

És molt interessant destacar que aquesta característica actitud de la menestralia que Vicens Vives ha assenyalat arriba, a través dels segles, fins a l'obrer modern de mitjan segle XVIII, que no era pas encara l'obrer proletari de la centúria següent. El nostre autor el presenta com «l'obrer català paradigmàtic». En aquest sentit defineix aquest obrer com «aquell que de la pagesia recollí el sentit del seny, de l'estalvi i de la continuïtat del treball; i de la menestralia, l'esperit feinejador, la manya i l'ambició d'enlairar-se». Aquest esperit es manté fins al segle XX, moment en el qual Vicens Vives clou el seu estudi: «D'exemples d'obres d'aquesta mena en trobem a cada revolt del segle XIX, quan ells solen il·lustrar el naixement d'una família burgesa».

Aquestes afirmacions del nostre autor apareixen en el capítol tercer del llibre que comentem, dedicat a «Eina i feina». En el darrer dels capítols, l'onze, en el qual parla d'«els ressorts psicològics col·lectius» torna a parlar del seny propi del poble català, en referir-se a les contradiccions psicològiques i als punts cardinals del temperament dels catalans. Cal recordar, en atènyer de nou aquest punt, l'existència d'un llibre de Ferrater Móra (*Les formes de la vida catalana*) que conté un capítol sencer dedicat al seny (Ferrater, 1955). Aquesta obra, ben coneguda pel nostre autor, aparegué per primera vegada l'any 1944; onze anys després tornà a publicar-se, amb molt poques modificacions, que sols afectaven, en alguns casos, la part gramatical. El lector comprendrà fàcilment que un llibre com el de Ferrater Móra, que pretenia mostrar «algunes de les cares essencials de Catalunya i del seu viure» —en realitat, dels catalans i de llur viure—, té una certa i indubtable relació amb el llibre de Vicens Vives que estem comentant, especialment quan Ferrater Móra es refereix al seny (capítol segon) i la mesura (capítol tercer). Però cal tenir en compte també que Ferrater dóna al seu anàlisi un caràcter més teòric i especulatiu, mentre que el nostre autor, en canvi, té per preferència assenyalar els moments històrics i els suports socials en què apareix el fet psicològic i aplicat —concretament el seny, en el nostre cas— que a nosaltres ara ens ocupa.

La línia de raonament que hem seguit, per mostrar el pensament de Vicens Vives sobre la virtut del seny com a característica del poble català, creiem que presenta amb claredat com l'esmentat tret psicològic i la seva projecció pragmàtica s'ha originat i apareix precisament com un tret íntimament unit al grup social preponderant, la pagesia, i com va mostrant-se

posteriorment recolzat en un altre grup social, la menestralia. D'aquesta manera, el possible dubte sobre la realitat del seny com una virtut pròpia del nostre poble —i que expressem en forma interrogativa en el títol d'aquesta part de la nostra exposició— s'esvaeix. En efecte, no es tracta simplement d'un possible ideal o una possible excel·lència que algú hagi atribuït als catalans, sinó que respon a una indubtable existència i realitat.

El que cal fer immediatament, però, són dos necessaris advertiments. En primer lloc, cal observar que el nostre autor no es dedica a mostrar d'una manera explícita i completa, en el llibre que comentem, com aquest seny va apareixent i va estenent-se, al llarg dels segles, caracteritzant altres grups de la societat catalana. En segon lloc —i aquest sí que és un fet que Vicens Vives desenvolupa àmpliament— cal assenyalar que el seny, que pot caracteritzar els individus, les institucions i el mateix poble català en el seu conjunt, de vegades s'afebleix i es dissipa i és substituït de seguida per un, diguem-ne provisionalment, *contra-seny*.

Respecte a la primera observació, cal tenir en compte que en parlar el nostre autor de diferents grups socials i de determinades actituds, encara que d'una manera explícita no sempre s'indiqui, hi apareixen clarament, en especial en certs moments, unes mostres d'un evident assenyament o sensatesa. Constitueixen bons exemples, en aquest sentit, les referències a la burgesia i a la menestralia dels segles XVI al XVIII i «la gent de bé» del XIX. Tinguem en compte, d'altra banda, que d'aquest últim grup tenim àmplies referències en un altre llibre (Vicens Vives, 1958). En trobem altres mostres semblants quan parla de la clerecia o quan es refereix a actituds i a realitzacions col·lectives que considera típicament catalanes, com és el cas del pactisme.

Un fet que cal subratllar per explicar-nos el manteniment i l'expansió entre la gent catalana d'aquest sentit i aquest capteniment assenyats és l'acusada emigració rural cap als nuclis industrials i les ciutats, a partir del segon terç del segle XIX. Ens estem referint sobretot a aquells membres de la pagesia benestant (fadrins, fadrísters o cabalers, fins i tot hereus) que abandonaren els masos i els sectors rurals per ingressar, després d'efectuar la preparació i els estudis pertinents, en les societats urbanes com a membres destacats. En general varen mostrar una gran capacitat d'adaptació a la vida urbana i a les noves professions i a les noves responsabilitats; prescindim, és clar, de l'hereu escampa i casos semblants. Un exemple realment destacat el constitueix Ildefons Cerdà que, procedent del mas Cerdà de Centelles i del qual, fins i tot, en fou l'hereu, aconseguí l'any 1859 l'aprovació del pla que fou aplicat en la realització de l'Eixample de Barcelona. Tenint en compte, a més, la seva obra *Teoria general de la urbanització*, Cerdà «continua essent considerat, en la valoració internacional del moment, el primer urbanista mundial del segle XIX» (Estapé, 2006): d'un ambient completament rural havia passat a convertir-se en el gran teòric i un dels més destacats pragmàtics de l'urbanisme contemporani. Però no oblidem pas l'altra pagesia, amb menys possibilitats que la benestant, que en forma de famílies senceres va anar alimentant el moviment migratori esmentat i va acabar formant part de la massa laboral i del proletariat de l'extraordinari fenomen de la industrialització catalana. Sigui com sigui, una i altra pagesia pot presentar aquelles característiques i aquelles virtuts que anteriorment hem tingut ocasió d'assenyalar.

Hem de considerar finalment aquella segona observació que respecte al seny abans hem fet. En efecte, sembla que el seny no sempre es manté ni individualment ni col·lectiva. El seny és vençut i substituït per un sentit i una actitud clarament oposades, un contra-seny n'hem dit. Caldrà debatre-ho més detingudament i ho farem tot seguit.

Les contraposicions al seny

Vicens Vives se serveix per indicar l'oposició al seny, com algun altre autor ja havia fet, del mot *rauxa*; però ell l'utilitza amb una força i un sentit de contraposició com ningú no ho havia realitzat. El penúltim títol del darrer capítol del llibre que comentem, quan estem arribant a la formulació d'unes conclusions, vol mostrar clarament el final de tot el possible procés de degradació i contraposició a partir del seny: «Del seny a la rauxa». Sembla que el mot *rauxa* no respon pas per complet a tots els significats que el mot *seny* pot contenir. Ja abans hem al·ludit a la complexitat d'aquesta paraula i, en canvi, el que suggereix la rauxa és solament, de manera immediata, la forma sobtada de produir-se i que apareix sense un raonament o una motivació aparent. Probablement el mot més exacte per contraposar a seny, en tots els sentits i significats, seria *fora-seny*, que en el nostre lèxic no existeix pas, però en canvi sí que utilitzem l'adjectiu *forassenyat*.

La contraposició que el nostre autor feu de «seny i rauxa» va fer fortuna i hem d'acceptar-la com a vàlida. Però hem de retenir que aquesta actitud de contra-seny que tenen els mots que fins ara hem utilitzat (*rauxa*, *forassenyat*) poden suggerir tots dos que són fruit d'una reacció psicològica sobtada, produïda per una clara oposició a alguna o a totes les característiques del seny. Al·ludim, és clar, a la curosa i real observació, al raonament, a la prudència i a la bona i correcta aplicació pràctica que el seny comporta, segons hem tingut ocasió d'assenyalar-ho quan hem assajat de definir l'esmentat mot i concepte.

Les actituds no assenyades poden aparèixer, és clar, en persones, en grups socials i en circumstàncies que potser s'havien caracteritzat en el passat per unes certes actuacions i realitzacions que foren ben assenyades. La mateixa menestralia, que havia estat caracteritzada pel «sentit de ponderació» —recordem que ja anteriorment així l'hem presentada, d'acord amb el nostre autor— pel treball i per l'eina, que «mai no és esbojarrada», havia estat afectada, al llarg dels anys, per moviments que l'allunyaren, almenys circumstancialment, del judici i les actituds assenyades. Així ho expressa clarament Vicens Vives: «del seny a la rauxa —per primera vegada surt llavors aquest mot, si no ens equivoquem, en el llibre que estem comentant—, les variacions psicològiques catalanes d'aquell moment semblen ésser variacions fonamentals de la menestralia».

Però és en el darrer capítol quan, com abans hem tingut ocasió d'indicar, el nostre autor, després d'haver recordat unes idees fonamentals de l'obra de Ferrater Móra ja esmentada, assenyalava la importància que en el decurs de la història de la població catalana presenta la successió de fases i èpoques diguem-ne assenyades i, en canvi, altres que es caracteritzen pel contrari. Utilitzant els mateixos mots i semblants conceptes que els de Ferrater, en aquesta

visió històrica que Vicens Vives vol presentar, ell assenyala que sovint unes èpoques que apareixen caracteritzades pel fet que «el seny, la mesura i la ironia es troben al servei de la continuïtat» vénen seguides per unes altres en les quals «de sobte, aquestes qualitats semblen frenades, i encara són capgirades, per una actitud en què es barregen l'exasperació i el sentimentalisme, l'arrauxament i la rebentada». La conclusió, tenint en compte aquesta cadència històrica, vol ésser precisa i tallant: «D'ací que la nostra vida col·lectiva sigui teixida per un encaçament de redreços i decadències».

Després d'explicar l'origen i algunes característiques del seny, mostra la seva importància al llarg de la història del nostre poble. És aquesta virtut la que «provoca una realitat vital: la tendència que hom es captinui bé». Llavors es pot donar una estreta relació en mots i conceptes que, procedents en bona part de l'obra de Ferrater, el nostre autor veu units i mantinguts al llarg del nostre passat històric: «el *just captiniment* és la nostra fórmula d'or, el Nord dels catalans en els nostres afers públics i privats. És el seny més la mesura, que asseguren la continuïtat de la terra».

Però després d'èpoques de predomini del seny, d'èpoques de plenitud i de redreçament, pot i sol aparèixer la crisi: «En l'eix ideal de la mentalitat catalana, a l'extrem oposat del bon captiniment hi ha l'*arrauxament*. La rauxa s'oposa simultàniament al seny i a la mesura; en la parla popular és l'antítesi de la prudència i del seny». El nostre autor mostra com la rauxa, presa no sols en el seu sentit propi de reacció sobtada, sinó de sentiment extrem i radical, pot anar precedida de diverses fases: la sorpresa, l'embadaliment i l'encís, en primer lloc; l'enyor i la rebentada, més endavant; per fi, «el sentimentalisme de l'enyor i la hiperocrítica de la rebentada són els camins més planers per arribar al deseiximent». Respecte a l'acció, estem en l'abandó enfront de les dificultats: «podríem bastir una teoria sobre la influència del *prou!* en la nostra història».

La rauxa, en l'ample i complex sentit definit, i així mateix la successió d'èpoques que acaba d'indicar, sembla un fet força evident. Sens dubte, es podrien matisar certes diferències, segons les circumstàncies històriques i els problemes i possibilitats existents en moments i processos diversos. Potser cabria suavitzar certes expressions i fer-les més adequades a unes concretes realitats. Però en conjunt les afirmacions de Vicens Vives semblen ben acceptables. Cal tenir en compte, a més, que el llibre que comentem vol constituir una expressió viva, breu i punyent d'uns fets que poden mostrar uns aspectes ben diferents segons cada cas; però el que cercava el nostre autor, en definitiva, era trobar el que de comú hi ha entre les fases d'un signe, d'una banda, i les fases d'un signe oposat, d'altra banda.

Dues últimes qüestions

Caldria plantejar-nos encara, per acabar la nostra ponència, dues preguntes, en realitat dos grups de preguntes, abans d'escoltar i atendre les possibles observacions i reflexions dels nostres oients. Així, nosaltres mateixos, comencem ja el debat. Les podríem formular d'aquesta manera: 1) quina solució podem trobar a aquesta perillosa cadència i successió de fases

positives —les actituds i els fets assenyats, d'una banda— i fases negatives —el predomini de l'enrauxament, per dir-ho també en un sol mot, de l'altra?; 2) ens aporten informació i novetats, respecte al problema plantejat, els últims cinquanta anys, l'època que malauradament no ha pogut viure ni considerar el nostre autor?

La resposta a la primera pregunta ens la dona ja el mateix Vicens Vives, com sempre, d'una manera breu i colpidora i, al mateix temps, tenint en compte fets i reaccions del passat. Es tracta de les dues o tres darreres pàgines del llibre i les afirmacions del nostre autor es converteixen en un veritable missatge, recolzat en unes indubtables virtuts vers el futur del poble català i en una confiança en la seva manera de viure, de sentir, i d'actuar. Un poble que mostra, per la seva mateixa història, una clara intenció d'existir i d'obrar. El nostre autor, cercant suports a una afirmació i conclusió tan important i decisiva, cita o almenys al·ludeix a Eugeni d'Ors, a Ferrater Móra i a Joan Maragall. Crec sincerament que cal reflexionar-hi. De passada us diré que, per actuar el nostre poble de la manera que Vicens Vives proposa, ell mateix afegeix que cal portar a terme una veritable formació col·lectiva. En uns moments tan grisos com aquells, durant els quals ell estava escrivint, era consolador i ple d'esperança —i, sens dubte, pensem nosaltres molt encertat— mencionar la necessitat d'establir, quan fos possible, «nous mètodes d'educació i aculturació de masses». Probablement, encara ara, la seva proposta educativa és ben vàlida i adient. D'altra banda, us diré immediatament que la segona qüestió plantejada ens conduirà, de nou, cap a la primera de les preguntes que abans hem fet.

La resposta a la segona pregunta ens l'hem de formular nosaltres mateixos, els que hem tingut ocasió de viure i veure el que ha succeït durant aquests darrers cinquanta anys. De nou, us demano les vostres experiències i les vostres reflexions. Hem de reconèixer que, des de mitjan setè decenni especialment, el poble català ha passat per diversos moments socials i polítics ben diversos, que sovint han permès noves actituds i, fins i tot, decisives innovacions.

Hauríem d'assajar de jutjar quins moments han representat l'avançament tot seguint una línia positiva, diríem assenyada, d'acord amb el nostre plantejament. Però han aparegut també moments amb dubtes, desorientació i reaccions negatives. Front al català actiu i esperançat ha aparegut el català dubtós i vacil·lant que resta inactiu i desorientat i que se sent potser víctima d'incomprensions i decisions limitants i fins i tot oposades als seus sentiments i als seus objectius: es tracta de qui ha rebut el nom del *català victimista*; o fins i tot el català que resta sorprès i reacciona amb enuig davant de determinades accions i decisions, sovint suposant que han estat fetes o dictades probablement amb no gaire bona fe, en contra dels seus interessos o desitjos: llavors ell és, per dir-ho amb certa suavitat, el *català acomplexat* o, amb perdó i amb un adjectiu més punyent, el *català emprenyat*. Si no m'equivoco, estic segur que Vicens Vives ens diria, com abans hem exposat, que en aquestes condicions és quan cal reaccionar i reafirmar-se en la *voluntat d'ésser* i en la voluntat de decidir què cal fer, d'acord amb la nostra manera d'ésser i de viure, de sentir i d'actuar, precisament ara i tenint en compte les presents i actuals circumstàncies de tota mena que ens envolten i ens condicionen. El nostre autor ens ho declara ben clarament i explícita en les dues darreres pàgines de

l'obra que estem comentant, quan intenta unes definitives conclusions: en el nostre país, en el nostre poble «el mòbil primari és la voluntat d'ésser; aquesta voluntat és indefugible, indeformable». Crec que d'aquesta manera podem pensar que el llibre *Notícia de Catalunya* presenta encara avui, en certs aspectes, cinquanta anys després d'haver-se escrit, una notable i viva actualitat.

Orientació bibliogràfica

Indiquem sols els llibres i articles que hem tingut ocasió de citar en el text o que contenen, d'una o altra manera, una interessant informació sobre els aspectes personals i els estudis de Vicens Vives que tenen relació amb les qüestions tractades en el nostre treball.

- CLARA, Josep; CORNELLÀ, Pere; MARINA, Francesc i SIMON, Antoni. *Epistolari de Jaume Vicens Vives*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1994, 1998, 2 vols.
- ESTAPÉ, Fabián. *Deu grans catalans. Un homenatge personal a deu figures històriques*. La Magrana, 2006. [Les pàgines dedicades a Vicens Vives són de la 121 a la 131]
- FERRATER MÓRA, J. *Les formes de la vida catalanes*. Barcelona: Selecta, 1955.
- FERRER, Maria T.; MUTGÉ, Josefina i RIU, Manuel (eds.): *El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*. Barcelona: CSIC, Institució Milà i Fontanals, 2001. [Vegeu, entre altres treballs, J. VILÀ-VALENTÍ, «Aspectes geogràfics i territorials del mas», p. 3-17]
- HOMS, Jordi. «Els pagesos, constructors veritables dels Països Catalans». *UB la Universitat*, any VII, núm. 30, 2004. [Breu, però intencionat comentari al volum dedicat a l'edat mitjana de la important obra, en cinc volums, *Història agrària dels Països Catalans*, dirigida per Emili GIRALT, Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca]
- JUSTE, Agustí i Eva CALDUCH. *Les millors cases rurals de Catalunya. La selecció d'uns apassionats del turisme rural*. Barcelona: Columna, 2004. [Pròleg de J. Vilà-Valentí]
- MUÑOZ i LLORET, J. M. *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*. Barcelona: Edicions 62, 1997.
- PLA, Josep. *Els pagesos*. Barcelona: Selecta, 1952.
- VICENS VIVES, J. i LLORENS Monserrat. *Industrials i polítics del segle XIX*. Barcelona: Vicens Vives, 1958.
- VICENS VIVES, J. *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Ancora, 1960, 2a edició.
- VILÀ-VALENTÍ, J. *L'altra cara de Catalunya: un país d'agricultors*. Barcelona: R. Acadèmia de Bones Lletres, 1971.
- VILÀ-VALENTÍ, J. *El món rural a Catalunya*. Barcelona: Curial, 1973.
- VILAR, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna. Introducció al medi natural*. Vol. I. Barcelona: Edicions 62, 1964.